

НАТАЛІЯ ЛАПУШКІНА

ВАСИЛЬ КРАМАТОРСЬКИЙ ТА ЛІТЕРАТУРНИЙ КРАМАТОРСЬК

Усі матеріали про літературне життя Краматорська, які до цього часу вдавалося знайти, свідчили про те, що організований літературний процес в нашому місті розпочався в 1927 році з появою першого друкованого видання «Краматорська Домна». Про це ж писалося і в книзі автора цієї статті «Українське письменство Краматорська». Проте, подальші пошуки в цьому руслі довели, що Краматорськ мав свій літературний гурток ще в 1925 році. Стверджувати це нам дає можливість невеличкий допис в газеті «Культура і побут» (додаток до газети «Вісті») мало кому відомого письменника Василя Краматорського. Тож спробуємо відкрити для себе не тільки новий факт з літературного життя міста, а й нову досить загадкову постать. Хто ж такий Василь Краматорський?

Василь Іванів-Краматорський – поет, що стояв біля витоків українського слова в Краматорську, організації літературного життя міста. Його вірші можна побачити на сторінках «Краматорської Домни», практично в кожному номері літературного журналу «Забой» – друкованого органу однойменного літературного угруповання Донеччини (1925-1932), членом якого був поет. Подекуди виступає В. Краматорський і як робітничий кореспондент, відстоюючи у своїх дописах процес українізації, подаючи інформацію про літературне життя Краматорська 20-х років. Усі свої матеріали підписує псевдонімом (напевне це не справжнє ім'я письменника) В. Краматорський.

У статті «У Краматорській студії «Гарт»*, надрукованій у газеті «Культура і побут» В. Краматорський пише про народження та роботу літературної студії «Гарт» у нашому місті, зазначаючи, що «краматорська ячейка почала своє існування з 8-го березня 1925 року» і на травень того ж року вже «нараховувала 30 членів, з яких 22 робітники та 8 службовців» [6, 7]. На жаль, письменник не називає ні єдиного імені, проте детально описує проведення занять студії, що відбувалися щотижня в неділю та малює плани на майбутнє. «Загальна та дружня критика, що доходить іноді до палких суперечок, одна з головних рис у роботі ячейки. А скільки радості в ячейці, коли хто-небудь прочитає свій вдалий твір, ячейка тоді співає хором, призначає твір до стінгазети (мабуть, мова йде про «Краматорську Домну», яка спочатку з'явилася як стінгазета – Л.Н.) чи ЦБ «Гарту» на оцінку» [6, 7].

Про самого письменника відомо дуже мало, хоча його ім'я як члена «Забою» неодноразово згадується і на сторінках журналу «Забой», і в матеріалах самого літоб'єднання, а також в «Українській Літературній Енциклопедії» [9], «Літературознавчому словнику-довіднику» [7], в «Історії міст і сіл УРСР» [5], статтях В. Біляєва [1], І. Дзюби [4] тощо. Неодноразово зустрічаємо й натяки на трагічність долі поета, проте достовірних даних про це немає. Натомість в журналі «Забой» 1930 року знаходимо повідомлення про те, що Василь Краматорський підготував до друку збірку віршів «На грані», яку планувалось того ж року друкувати в «бібліотеці Забою». Проте,

мабуть, книжка так і не побачила світу, принаймні не знайдено її ні в бібліотеках, ні в архівах. Поряд із повідомленням подано й коротку характеристику творчості поета: «Краматорський – поет-лірик. Його твори просякнені глибоким замилюванням степу й ритмічною мелодією індустріальних велетнів-заводів, що розташувалися в степу й перетворюють його на могутнє, життєздатне серце країни» [8, 49].

Творчість письменника прийнято розглядати в контексті того часу, коли він жив. І це не випадково, бо, безумовно, кожна епоха висуває свої вимоги до того, хто береться її описувати. Тому подекуди важко зрозуміти ті ідеали та настанови, які сповідували навіть попередні покоління, не кажучи вже про більш віддалені часи.

Василь Краматорський творив у той час, коли Донбас, за словами Івана Дзюби, – «це звучало гордо», коли кожний відчував свою уявну причетність до слави цього імені, намагаючись своєю працею долучитись до цього, «вміло створеного радянською пропагандою, почесного статусу» [3, 3]. Такою невідомою гордістю за славне теперішнє «могутнього, задимленого краю» наповнені й більшість поезій В. Краматорського. І ця любов до «малої» вітчизни, у якій відкривається і Вітчизна велика, зливається воєдино у любов до землі, степу та працюючого донбасівського народу, поняття життя і тління, народження і смерті. Його твори не завжди досконалі в художньому плані, деякі більше схожі на римовані гасла декларативного характеру, що певною мірою обумовлено вимогами того часу, коли вони були написані. Тут варто згадати слова того ж Івана Дзюби: «Звертаючись сьогодні до літератури 30-х років, ми часто будемо вражені й шоковані. Настільки змінилися за цей час світ наших суспільно-політичних уявлень та моральна орієнтація. Точніше: настільки відмінне наше мислення від того, яке література 30-х років подавала за норматив» [2, 89]. Тому не завжди зрозумілим є для нас той пафос, з яким письменник оспівує тему індустріалізації, присвячуючи деякі поезії машинам, сталі, залізу, заводам тощо. Проте, коли поет вдається до вічних тем (природи, почуттів), спостерігаємо й досить цікаві зразки поезій, сповнених душевного ліризму та ширості.

Не беремося схвалювати чи засуджувати творчість краматорського поета. Проте незаперечним є той факт, що Василь Іванів-Краматорський займав не останнє місце в українському літературному процесі Донбасу 20-30-х років ХХ століття, про що свідчить хоча б занесення його імені до академічного видання «Літературознавчого словника-довідника», де у матеріалі про літературне угруповання «Забой» читаємо: «За період українізації при підтримці наркома освіти УРСР М. Скрипника українські творчі сили (К. Герасименко, Г. Баглюк, Б.Павловський, В. Іванів-Краматорський, Ф. Ковалевський, Д.Ткач, І.Ткаченко та ін.) спромоглися вивільнитися з-під російської опіки, яка гальмувала розвиток українського письменства» [7, 269]. І дійсно, проглядаючи журнал «Забой» з 1923 по 1931 рік, можна побачити, що серед російськомовних творів першими українською мовою з'являються саме вірші В. Краматорського.

Сподіваємося, що цей матеріал про призабутого краматорського поета знайде відгук у душах читачів. Бо дуже прикро, що на сьогодні мало хто знає, що був у нашому місті такий поет – Василь Краматорський.

* «Гарт» – Спілка пролетарських письменників, створена 1923 р. у Харкові. Її лідером був В. Елан-Блакитний.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Біляїв В. «На неокраїнім крилі...» - Донецьк: Східний видавничий дім, 2003. – 348 с.
2. Дзюба І. Література соціалістичного абсурду // Сучасність. – 2003. – № 1. – с. 88-112.
3. Дзюба І. Донбас – край українського слова // Уроки правди і добра: Нескорене слово. Поезія та проза. – Донецьк, 2001. – 290 с.
4. Дзюба І. Донецька складова української культури // www.netgen.com.ua
5. Історія міст і сіл УРСР. Донецька область. – Київ: Інститут історії і академія наук УРСР, 1970. – 996 с.
6. Краматорський В. У Краматорській студії «Гарт» // Культура і побут. – 1925, 14 травня. – С.7
7. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752 с.
8. Книжкова полиця // Забой. – 1930. – № 8. – с.49.
9. Українська Літературна Енциклопедія: В 5 т. / Редкол.: І.О. Дзевєрін та ін. – К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1990. – Т. 2. – 576 с.

ВАСИЛЬ ІВАНІВ-КРАМАТОРСЬКИЙ

ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

Донбас

Тобі свою пісню співаю,
Бетонів
 І вугільних мас
Огневий
 Задимлений краю,
Масивний
 Сталевий Донбас.
Я знаю –
 Сталеві погруддя
І мозок електрики в грозь,
Де крани,
 Мотори,
 І люди,
В огневе боріння взялось.
Прольотами йдуть паровози
І льотом проносять масив,
У хмарах димової грози,
В огневих краплинах роси.
Тобі свою пісню співаю,
Сталевий повстанням Донбас,
Могутній
 Задимлений краю,
Піднесений волею мас.

(З журналу «Забой», 1930, №8)

Осінь

Останній день, а там вже й осінь,
Пожовкла тиха мов печаль.
З промінням сонячним розкосим,
Як не пригрітий серцем жаль,
Рідненька осінь, тиха й гола,
Чомусь всміхалась на стерні.
Й бур'ян пожовклий вітром поле,
І тихо гасне в далині.

І чимсь таким близьким пройдешнім,
У серце глядячи співа.
Немов в житті не будуть весни,
А тільки скошені жнива.
Але ж даремно, осінь мила,
З тобою плачу тільки вмить,
Своє прожите ти вже встигла,
А я і в зиму хочу жить.
Нехай проходить день пройдешній,
А день майбутній хай іде,
Як не для мене будуть весни,
Так іншим буде тихий день.

(З журналу «Забой», 1925, №18)

Україна

Ой гудуть, гудуть невпинно
На вогні дроти,
І здається, -
Україно,
Не колишня ти...
І не та, що похилила
На тини в гаях, -
А нова,
Рідненька,
Мила,
Не чужа, -
Моя.
Перехрещуєш димами
За вогнем лани,
І вогонь твій димарями
Попід небом спить.
Я тебе,
Моя
Вкраїно,
Не упізнаю...
Ні –
Навкруг не квіт жоржини,
А цвітуть вогні.
До полтавських перегонів,
Київських шляхів
Буйний вітер міцно гонить
Твій гарячий спів.

У димовій завірюсі
Льне вогонь що-дні,
Чи не тому в чорнім русі
Рідна ти мені.

(З журналу «Забой», 1928, №3)

Мати

(Моїй матінці)

Усе йдемо, -
 Шляхи,
 Дороги,
Поля,
 Узгір'я,
 А на них
Сліди криваві краплять ноги,
Болюче колють бур'яни,
Йдемо...
 Підсліпувата мати
На кучугурі тихо спить,
– От не впізнаєш, що й казати –
Оці задимлені лани.
Колись було – я ще малою
Отут полола бур'яни,
Аж ось тепер, неначе млою,
Оповились минулі сни...
І далі мати тихо лине,
І не визнає вона в огні
Своєї тихої Вкраїни,
Давним давно минули дні.
І йдем усе...
 Шляхи,
 Дороги,
Поля,
 Узгір'я,
 А на них
Сліди криваві краплять ноги,
Болюче колють бур'яни.

(З журналу «Забой», 1928, №3).

* * *

Од берестків лягає тінь.

Іду...

Іду...

Лунають кроки,

І все здається, що й далінь

Зі мною йде у синій спокій.

І по степу,

І у гаї

Гудить земля...

Але...

Це спокій.

Льне жайвороння з колії,

І пропадає десь високо.

Шовковий вітер шарудить –

Цікавий досвід шепче в ухо,

А степ натужено гудить,

А степ ховає в травах рухи.

Гляди, - прокинеться і знов

Підкинуть трави шарудіння.

І маківок червона кров

З травою стане синя, синя.

Але це тільки...

Тільки тінь...

Шумлива сонь,

Степові кроки,

І я іду,

Іду в далінь,

Іду у лунь,

У тихий спокій.

(З журналу «Забой», 1928, №6).